

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ จังหวัดลำปาง ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวนพรรษา การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และปัญหาอุปสรรคของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และมีสมมุติฐานการศึกษาคือ พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในระดับปานกลาง ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวนพรรษา การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

รูปแบบการศึกษาคือการศึกษาระดับปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในวัดรอบนอกเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน มีพระสงฆ์จำนวน 310 รูป จากจำนวนพระสงฆ์ทั้งหมด 1,305 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือแบบสอบถาม และแบบทดสอบที่สร้างขึ้น ซึ่งแบ่งเป็น 4 ตอนคือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวนพรรษา และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้ ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตอนที่ 3 บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลช่วงเดือนกันยายน 2542

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและแบบทดสอบที่สร้างขึ้น ใช้การตรวจสอบ จัดหมวดหมู่ ลงรหัสและบันทึกข้อมูลลงในโปรแกรมทางสถิติสำเร็จรูปสำหรับนักสังคมศาสตร์ (SPSS - MICRO) แล้วนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาและตาราง ใช้สถิติคำนวณค่ามัชฌิมเลขคณิต และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมุติฐานโดยใช้สถิติคำนวณค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

สรุปผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

พระสงฆ์มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน เฉลี่ย 22.90 ปี มีจำนวนพรรษาเฉลี่ย 8.39 ปี ส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้จากสื่อแหล่งต่าง ๆ ในระดับปานกลาง (Mean = 9.01 จากคะแนนสูงสุด 18 คะแนน) ส่วนใหญ่ได้รับจากสื่อโทรทัศน์ในระดับมากเพราะเป็นสื่อที่สามารถถ่ายทอดข่าวสารที่ทั้งภาพและเสียง ซึ่งจะมีความน่าสนใจมากกว่าสื่ออื่น ๆ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (Mean = 12.49 จากคะแนนสูงสุด 20 คะแนน) ในประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สาเหตุที่ทำให้สัตว์ป่า แผลง และนกลดจำนวนลง และความเชื่อในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตามลำดับ

2. บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในระดับน้อย (Mean = 23.29 จากคะแนนสูงสุด 60 คะแนน) เกี่ยวกับการประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาการดูแลสภาพป่าไม้ของชุมชนในอดีตที่ผ่านมา การแสดงความคิดเห็นถึงปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ที่เกิดขึ้น การกำหนดกิจกรรมป้องกันรักษาป่าและมาตรการควบคุมการใช้ป่าไม้ การพิจารณากำหนดพื้นที่และขอบเขตเพื่อการอนุรักษ์ การพิจารณาแหล่งเพาะชำกล้าไม้ และวิธีการบำรุงป่า การพิจารณากำหนดพื้นที่ป่าและการปลูกเสริมป่าในที่ดินเสื่อมโทรม การวางแผนการป้องกันไฟป่า การพัฒนาและขยายผลให้วัดเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ด้านป่าไม้ให้แก่ประชาชน ประสานความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ประชาชนและองค์กรภาคเอกชน การติดตามการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน ประสานความร่วมมือกับประชาชนให้เกิดการทำงานเป็นกลุ่มในการอนุรักษ์ป่า ชี้แจงแนะนำและตอบข้อซักถามในปัญหาที่เกิดขึ้นกับการดำเนินงานรักษาป่าไม้ การประเมินผลในระหว่างการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ การประเมินความสำเร็จของ กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงแก้ไข ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมุติฐานที่ว่า “พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ระดับปานกลาง”

พระสงฆ์มีบทบาทระดับปานกลาง เกี่ยวกับการร่วมกับผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในท้องถิ่นในการสร้างจิตสำนึกเพื่อร่วมมือช่วยเหลือแก้ไขปัญหาป่าไม้ การบรรยายชักชวนกระตุ้นประชาชนให้ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เกี่ยวกับการแจ้งผลการดำเนินกิจกรรมพร้อมปัญหาอุปสรรคแก่หน่วยงานที่รับผิดชอบ และการประเมินความล้มเหลว ปัญหา อุปสรรคของกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และพระสงฆ์ไม่มีบทบาทเกี่ยวกับ การประเมินความล้มเหลว

ของปัญหาอุปสรรคของกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ และการแจ้งผลการดำเนินกิจกรรมพร้อมปัญหาอุปสรรคแก่หน่วยงานที่รับผิดชอบ

3. ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์

พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในระดับปานกลาง (Mean = 12.22 จากคะแนนสูงสุด 24 คะแนน) ในประเด็นเกี่ยวกับการสร้างวัดในพื้นที่ป่าจะต้องได้รับความเห็นชอบจากทางราชการก่อน การดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ที่ได้อนุญาตให้วัดดำเนินการโดยตรง ระเบียบมาตรการที่กรมป่าไม้กำหนดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ใช้ยังไม่ชัดเจน และการขัดผลประโยชน์ระหว่างบุคคลบางกลุ่ม กฎหมายป่าไม้ไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากร นโยบายของมหาเถรสมาคมห้ามพระสงฆ์เข้าไปพำนักอาศัยหรือดำเนินการใด ๆ ในสถานที่ซึ่งไม่ได้รับอนุญาตให้สร้างเสนาสนะ ขาดการชี้แจงแนะนำให้ประชาชนเห็นคุณค่ารักต้นไม้และช่วยกันปลูกต้นไม้ พระสงฆ์ยังขาดความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบไม่ให้ความร่วมมือวัดในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ขาดการประชาสัมพันธ์งานอนุรักษ์ป่าไม้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากผู้นำในการอนุรักษ์ป่า

4. ทดสอบสมมติฐานปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความสัมพันธ์กับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (ค่า $t = 1.70$) แต่ในระดับต่ำ หรืออาจกล่าวได้ว่า หากพระสงฆ์มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนนาน จะมีแนวโน้มของบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ด้วย ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ว่า "ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้"

จำนวนพรรษามีความสัมพันธ์กับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (ค่า $t = 3.12$) แต่ในระดับต่ำ หรืออาจกล่าวได้ว่า หากพระสงฆ์ได้บวชเรียนตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงปัจจุบันจะมีจำนวนพรรษามาก จะมีแนวโน้มของบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ด้วย ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ว่า "จำนวนพรรษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้"

การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้ มีความสัมพันธ์กับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 (ค่า $t = 6.86$) แต่ในระดับค่อนข้างน้อย หรืออาจกล่าวได้ว่า หากพระสงฆ์ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้แล้วก็จะมียุทธวิธีผลตอบแทน

ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แต่ก็มีอิทธิพลไม่มากนัก เป็นเพราะว่า สื่อประเภทต่าง ๆ ยังไม่ได้ให้ข้อมูลข่าวสารด้านป่าไม้ ตลอดจนงานประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข่าวสารของเจ้าหน้าที่รัฐยังไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานข้อ 4 ที่ว่า "การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้"

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีความสัมพันธ์เชิงลบกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 (ค่า $t = -2.13$) แต่ในระดับต่ำหรืออาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าพระสงฆ์จะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เล็กน้อยเพียงใด ก็จะส่งผลกระทบต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในทางกลับกัน ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานข้อ 5 ที่ว่า "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้"

อภิปรายผลการศึกษาวิจัย

1. จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์จังหวัดลำปาง ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ระดับน้อย ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ว่า "พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ระดับปานกลาง" แต่สอดคล้องกับสันติรัตน์ ทอนฮามแก้ว (2537) ที่ว่าพระธรรมยุตมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในระดับน้อย โดยพระสงฆ์มีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 3 ระดับคือ พระสงฆ์มีบทบาทระดับปานกลางเกี่ยวกับบทบาทการร่วมกับผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในท้องถิ่นในการสร้างจิตสำนึก เพื่อร่วมมือช่วยเหลือแก้ไขปัญหาป่าไม้ บทบาทการบรรยายชักชวน กระตุ้นประชาชนให้ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และบทบาทร่วมกับประชาชนปลูกป่าในวันสำคัญของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พิทักษ์ เตชะใจ (2540) ที่กล่าวว่าพระสงฆ์มีส่วนร่วมระดับปานกลาง เกี่ยวกับการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่โดยร่วมกับผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในท้องถิ่นในการสร้างจิตสำนึกเพื่อร่วมมือช่วยเหลือแก้ไขปัญหา และการร่วมดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์ เช่น การบรรยายชักชวน กระตุ้นประชาชนให้ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และร่วมกันปลูกป่าในวันสำคัญของชาติ ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าพระสงฆ์กับผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้านส่วนใหญ่มักจะมีความใกล้ชิดกัน พบปะพูดคุยกันเมื่อมีโอกาส หรือได้ปรึกษาหารือ เมื่อมีการประสานความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังที่พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต

(2527) กล่าวว่าบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคมในปัจจุบัน นอกจากจะอบรมสั่งสอน ศีลธรรมแก่ประชาชนแล้ว วัดยังเป็นที่พักพิง แก่ปัญหาความทุกข์ต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางการบริหาร หรือการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ

พระสงฆ์มีบทบาทระดับน้อยเกี่ยวกับบทบาทการประชุม เพื่อพิจารณาปัญหาการดูแลสภาพป่าไม้ในชุมชนในอดีตที่ผ่านมา บทบาทการแสดงความคิดเห็นถึงปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ที่เกิดขึ้น บทบาทการกำหนดกิจกรรมป้องกันรักษาป่า และมาตรการควบคุมการใช้ป่าไม้ บทบาทการพิจารณากำหนดพื้นที่ป่าและขอบเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ บทบาทการพิจารณาแหล่งเพาะชำกล้าไม้ และวิธีการบำรุงป่า บทบาทการพิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกและการปลูกป่าเสริมในที่ดินเสื่อมโทรม บทบาทการวางแผนการป้องกันไฟป่า บทบาทการพัฒนาและขยายผลให้วัดเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ด้านป่าไม้ให้แก่ประชาชน บทบาทการประสานความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ประชาชน และองค์กรภาคเอกชนต่าง ๆ บทบาทการติดตามการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน บทบาทประสานความร่วมมือกับประชาชนให้เกิดการทำงานเป็นกลุ่มในการอนุรักษ์ป่า บทบาทชี้แจง แนะนำ และตอบข้อซักถามในปัญหาที่เกิดขึ้นกับการดำเนินงานรักษาป่าไม้ บทบาทการประเมินผลในระหว่างการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ บทบาทการประเมินความสำเร็จของกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ บทบาทการประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ พัททังค์ เตชะใจ (2540) ที่กล่าวว่า พระสงฆ์มีส่วนร่วมระดับน้อย เกี่ยวกับการร่วมพิจารณากำหนดพื้นที่ป่า และขอบเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ การร่วมพิจารณากำหนดกิจกรรมการป้องกันรักษาป่า และมาตรการควบคุมการประสานความร่วมมือกับประชาชนให้เกิดมีการทำงานเป็นกลุ่มในการปลูกป่า และป้องกันรักษาป่า

พระสงฆ์ไม่มีบทบาทเกี่ยวกับการแจ้งผลการดำเนินกิจกรรม พร้อมปัญหาอุปสรรค และบทบาทการประเมินความล้มเหลว ปัญหา อุปสรรคของกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ เป็นเพราะพระสงฆ์โดยทั่วไปจะมีบทบาทการเป็นผู้นำชุมชนในด้านจิตใจสร้างเสริมศีลธรรม สติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน เป็นบุคคลตัวอย่างของการดำเนินชีวิตอันประเสริฐเป็นสัญลักษณ์ ความดีงามเป็นศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา (พระครูพิศาลโกศล อ่างโน พระมหาประยุทธ์ , 2527) โดยไม่ได้กำหนดให้พระสงฆ์มีหน้าที่บทบาทในการแจ้งผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค การประเมินความล้มเหลวของปัญหาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

สาเหตุประการหนึ่งทำให้พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในระดับน้อย เนื่องจากความห่างเหินกันระหว่างวัดกับชาวบ้านในปัจจุบัน เนื่องจากภาวะการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ที่ชาวบ้านเคารพศรัทธาเลื่อมใสลดลง จากพระสงฆ์บางรูปที่ประพฤติปฏิบัติไม่อยู่ในกรอบของวินัยศีลธรรม เป็นเหตุให้ชาวบ้านไม่สนับสนุนหรือให้ความร่วมมือกับพระสงฆ์ในการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่นการปลูกต้นไม้ การปลูกป่าหรือผ้าป่าต้นไม้ บวชป่า เป็นต้น แต่ก็ยังมีพระสงฆ์อีกจำนวนไม่น้อยที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ เช่น กรณีพระปลัดสงวน จารุณโณ เจ้าอาวาสวัดอรัญญาวาส ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เป็นผู้มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่า โดยนำแนวคิดการอนุรักษ์เสนอต่อชาวบ้าน มีการทำแนวกันเขตแบ่งเป็นเขตป่าสงวน หมูบ้าน ป่าต้นน้ำ ป่าสนเขา แล้วออกกฎหมายห้ามตัดไม้ หากฝ่าฝืนจะถูกปรับตามขนาดของต้นไม้ กำหนดเขตป่าชุมชนของหมู่บ้านให้ชาวบ้านช่วยกันดูแล จัดตั้งชมรมอนุรักษ์ป่าชุมชนหมู่บ้าน และได้ร่วมมือกับทุกฝ่ายพัฒนาฟื้นฟูต้นน้ำลำธาร ระดมกำลังทั้งชาวบ้านในหมู่บ้าน องค์กรส่วนราชการ หรือกลุ่มบุคคลภายนอก เช่น กลุ่มพระธรรมทายาท กลุ่มพุทธบุตร สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้านจากกรุงเทพฯ โครงการน่านสันติสุข เป็นต้น จัดกิจกรรมการปลูกต้นไม้ได้รับความอนุเคราะห์กล้าไม้จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดน่าน และการทอดผ้าป่าต้นไม้ บวชต้นไม้ ซึ่งต้นไม้ที่บวชแล้วจะตัดไม่ได้ จึงทำให้ต้นไม้คงอยู่ตลอดไป เป็นการสร้างจิตสำนึกแก่ชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ และนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ในการอนุรักษ์ป่า (ประสพสุข พันธุประยูร, อ้างแล้ว)

กรณีพระครูมานัสที่พิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา เป็นแกนนำในการอนุรักษ์ป่า ได้นำเสนอเหตุการณ์ความเดือดร้อนจากภาวะแห้งแล้ง ไม่มีน้ำทำนา เนื่องจากป่าต้นน้ำถูกทำลาย เพราะความเห็นแก่ตัวของกลุ่มบุคคลทั้งที่ได้รับอนุญาตและพวกที่ทำผิดกฎหมายตั้งแต่ บริษัทเซียงรายทำไม้ ได้รับสัมปทานทำไม้ เมื่อปี พ.ศ.2516 ถึง พ.ศ.2530 กระทั่งชาวบ้านเห็นว่าป่าไม้กำลังจะหมดจึงช่วยกันคัดค้าน โดยพระครูมานัสที่พิทักษ์ เป็นแกนนำในการทำหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานรับผิดชอบให้เข้ามาควบคุมดูแล แต่ไม่สำเร็จ ท่านจึงได้ถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อขอยับยั้งการตัดไม้และเพิกถอนสัมปทานป่าแห่งนี้ จนถึง พ.ศ.2534 รัฐบาลได้มีประกาศปิดป่าทั่วประเทศ ป่าสัมปทานแห่งนี้ถูกปิดไปด้วย และยังมีชาวเขาเผ่าม้งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่ใจ พยายามตัดไม้มาขายแก่คนพื้นราบ มาเป็นเหตุการณ์อ้างอิง ใช้เป็นข้อมูลและเหตุผลในการสร้างจิตสำนึกแก่ชาวบ้านให้ตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญของป่าไม้ตลอดจนนโยบายของการตัดไม้ทำลายป่า และเพื่อปลูกฝังอุดมการณ์ และแนวความคิดดังกล่าวแก่ชาวบ้าน โดยใช้วิธีการจัดทำภาพสไลด์

ฉายาวิดีโอ พาผู้นำชาวบ้านไปดูไปสัมผัสป่าที่อุดมสมบูรณ์ เพื่อเปรียบเทียบกับป่าที่ถูกทำลาย สอดแทรกความรู้เรื่องการอนุรักษ์ป่าแก่ชาวบ้านเสมอเมื่อแสดงธรรม หรือทุกครั้งที่มีโอกาสได้พบปะพูดคุยกับชาวบ้าน (ประสพสุข พันธุประยูร, อ่างแล้ว) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในสังคมบ้านนาหรือสังคมชนบท ผู้นำมีบทบาทในการแสดงออกว่าจะกำหนดทิศทางของชุมชน ก็จะไปดูแลรับรู้สิ่งที่ผู้นำได้แสดงบทบาทออกไป หากไม่ถูกต้องก็จะเกิดการต่อต้านขึ้น แต่หากบทบาทที่ผู้นำแสดงออกถูกต้องก็จะได้รับการยอมรับให้ความร่วมมือด้วยดีเสมอ สอดคล้องกับอานนท์ อาภาภิรมย์ (อ้างในอำนาจ บัวศิริ, 2528) ที่ว่า พระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดมีบทบาทเป็นผู้นำทางจิตใจของชาวชนบท จึงเป็นหลักแห่งความยึดเหนี่ยว และมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นชนบทสอดคล้องกับ ประสพสุข พันธุประยูร (2535) ที่ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์มี 10 ประการ คือ ศรัทธา บารมี ปฏิปทา สามัคคีธรรม กิจกรรมเกื้อกูล หนุนจاریต ประเพณี มีกลุ่มอนุรักษ์คือองค์กรมาช่วยชิงหน่วยราชการ และวิธีการนอกแบบ ในอดีตบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนมี 2 ประการ คือ ประการแรกเป็นผู้นำชุมชนทางด้านจิตใจ สร้างเสริมศีลธรรม สติปัญญาที่ถูกต้อง เป็นบุคคลตัวอย่างของการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ เป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม เป็นศาสนทายาทสืบอายุพระศาสนา และประการที่สองกำหนดให้พระสงฆ์ฝากชีวิตความเป็นอยู่ด้านปัจจัยสี่ไว้กับชาวบ้าน (พระครูพิศาลโกศล อ้างใน พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต, 2527) แต่บทบาทของพระสงฆ์อาจแบ่งได้เป็น 3 ประการ คือประการแรก การพัฒนาคุณภาพของพลเมืองด้านคุณธรรม และจริยธรรม ประการที่สอง การสงเคราะห์ประชาชน และประการสุดท้ายการช่วยเหลือทางราชการ (คณินนิตย์ จันทบุตร, 2530) นอกจากนี้พระสงฆ์กับวัดยังมีบทบาทสำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติ เพราะเมื่อเอ่ยถึงวัดก็หมายถึงพระสงฆ์ด้วย บทบาทตามประเพณีของพระสงฆ์ประกอบด้วย ปลอดภัยชาวบ้านยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเป็นทุกข์ และช่วยตัดสินปัญหาข้อพิพาทระหว่างสมาชิก ดังนั้นบทบาททางสังคมของพระสงฆ์จึงเป็นการสนองตอบต่อช่องว่างที่รัฐบาลไม่อาจช่วยเหลือชาวบ้านได้ (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2525) สาเหตุอีกประการที่ทำให้พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้น้อย เป็นเพราะยังมีพระสงฆ์อีกจำนวนหนึ่งไม่เห็นด้วยและคิดว่าไม่น่าจะเป็นกิจของสงฆ์ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ เนื่องจากไม่ขัดแย้งในบทบาทด้วยเกรงว่าจะผิดกฎหมาย ประกอบกับยังขาดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ด้วย (ประสพสุข พันธุประยูร, 2535) แต่กลุ่มผู้นำชุมชนรวมทั้งประชาชนในพื้นที่ต่างก็มีความเห็นสอดคล้องกันว่า เขาควรจะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในเรื่องการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นเรื่องดิน น้ำ หรือป่าไม้ (จักรพันธ์ วังษ์บูรณาวาทย, 2541) จากผลการศึกษาของ มนัส สุวรรณ (2531)

ที่ได้ศึกษาเรื่องการให้ความรู้ความเข้าใจระดับตำบลในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดน่าน พบว่า ประชาชนโดยทั่วไปมีความรู้พื้นฐานเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและให้ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติต่อชีวิตค่อนข้างดี มีความตระหนักในปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในท้องถิ่นและมีความพร้อมสูง ในการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาอันเป็นหนทางหนึ่งในการนำไปสู่การยอมรับ เลื่อมใสในบทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดลำปางเพิ่มมากขึ้น หากมีการสร้างสื่อสัมพันธ์หรือเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัด พระสงฆ์ และชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง และจริงจัง ต่างฝ่ายต่างรู้จักบทบาทและหน้าที่แห่งตนอย่างกระจ่างชัด เพราะบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์คือ ศึกษาและปฏิบัติเพื่อเป็นศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา ในการศึกษา และเผยแพร่พระพุทธศาสนาและให้การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหลักอยู่แล้ว (คณินิตย์ จันทบุตร, 2530) ส่วนบทบาทของภิกษุก็ต้องฝากชีวิตความเป็นอยู่ด้านปัจจัยสี่ไว้กับชาวบ้าน (พระครูพิศาลโกศล อ่างใน พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต, 2527) ซึ่งมีพฤติกรรมการใช้บทบาท 3 ทางด้วยกันคือ ประการแรก บทบาทที่กำหนดไว้ ประการที่สอง บทบาทที่กระทำจริง และประการสุดท้าย บทบาทที่ถูกคาดหวัง แต่ กรมป่าไม้ก็ยังมีได้ประสานงานหรือจัดการเพื่อใช้ประโยชน์อย่างจริงจังจากวัดในฐานะองค์กรทางสังคมที่สำคัญเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่า จึงมิได้พัฒนารูปแบบนโยบายที่ชัดเจนในการที่จะส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ให้เป็นแกนนำในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และพัฒนาให้วัดเป็นแหล่งเผยแพร่ ความรู้ด้านป่าไม้ให้แก่ประชาชนและ นักเรียน เพื่อเป็นศูนย์รวมประสานความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ประชาชน และองค์กรภาคเอกชนต่าง ๆ โดยในปัจจุบันกรมป่าไม้ตระหนักถึงความสำคัญของพระสงฆ์จึงได้มีมาตรการส่งเสริมให้วัด สำนักสงฆ์ และพระสงฆ์ เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยงานด้านป่าไม้ (กรมป่าไม้, 2536) ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของประเทศ อีกทางหนึ่ง ซึ่งนับได้ว่าเป็นมิติหรือมุมมองใหม่ของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในอนาคตที่กำลังเบนเป้าหมายมาสู่สังคมโดยรวม

2. จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้พบว่า ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐาน ที่ว่า "ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้" เป็นเพราะว่าพระสงฆ์ที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนใด ๆ เป็นระยะเวลาสั้น ๆ จะเกิดความรู้สึกรักและผูกพันกับป่าไม้ เนื่องจากสามารถเห็น

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรป่าไม้ทั้งด้านเสริมสร้างและถูกทำลาย จึงส่งผลถึงจิตสำนึกที่จะทำนุบำรุงและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรป่าไม้ แล้วแสดงออกถึงบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยอาศัยบทบาทของพระสงฆ์ ซึ่งบางครั้งมีบทบาทในการเผยแพร่คำสั่งสอนพุทธศาสนา รวมทั้งมีบทบาทในการพัฒนาสังคมพัฒนาชุมชนด้วย (สุพัตรา สุภาพ, 2525) ซึ่งโอกาสที่จะพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องสร้างบารมีให้ชาวบ้านเคารพ ศรัทธาจึงค่อยๆ ปรากฏบทบาทที่ชัดเจนขึ้น เพื่อเป็นการตอบแทนที่ชาวบ้านได้ให้ปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีพทุกวันตามหลักบัญญัติของพระวินัย (พระครูพิศาลโกศล อ่างใน พระมหาประยูรย์ ปยุตโต, 2527) สอดคล้องกับบทบาทของพระสงฆ์ที่ สมบูรณ์ สุขสำราญ (2526) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะเป็นองค์ประกอบของสถาบันศาสนาที่มีต่อการพัฒนาชุมชน ว่าพระสงฆ์มีหน้าที่อบรมสั่งสอนพัฒนาราชกรในด้านจิตใจ และวัตถุ ส่งเสริมราชกรด้านหลักการทำงานให้มี ความขยัน อดทน ประหยัด เสียสละ และสามัคคี ใน 4 ประการ คือ ส่งเสริมกสิกรรม มุ่งสอนวิทยา ดำรงศาสนา และพัฒนาท้องถิ่น

3. จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนพรรษา กับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้พบว่า จำนวนพรรษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐาน ที่ว่า "จำนวนพรรษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้" ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุภาพร วนานูวัช (2516) ที่กล่าวว่า พระสงฆ์บวชเรียนมานาน โดยจำพรรษาในวัด ๆ นั้นมาเกิน 5 ปี ตลอดจนเป็นผู้มีตำแหน่งสำคัญในวัด จะมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ได้มากกว่าเนื่องจากพระสงฆ์เหล่านั้นบวชเรียนและศึกษารวมมา ก่อน สามารถนำประสบการณ์ต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาถ่ายทอดได้ พระภิกษุสงฆ์ที่เป็นครู - อาจารย์ จะปลูกฝังจิตสำนึกให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติที่แวดล้อม พระภิกษุสงฆ์ที่มีอายุมากกว่าจะเกิดความเข้าใจในการมีส่วนร่วมของการปฏิบัติตนต่อสภาพแวดล้อมได้ดี จนเกิดความเข้าใจ ในการมีส่วนร่วมของการปฏิบัติตนต่อกัน เช่น หากว่าเราอยู่กับต้นไม้ต้นใด อย่าได้หักรานกิ่งของต้นไม้ นั้น เพราะต้นไม้เหล่านั้นมีบุญคุณต่อเราโดยให้ร่มเงาแก่เรา ตรงกับที่พุทธปรัชญากล่าวว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในธรรมชาตินั้นขึ้นอยู่แก่กันและกัน เมื่อต้นไม้ล้มลงต้นหนึ่ง นั้นหมายความว่า ธรรมชาติที่แวดล้อมที่เคยอยู่กับต้นไม้ นั้นก็สูญเสียบไปด้วย แมลงก็ร่อยชนิด นกก็ร่อยชนิดที่เคยอาศัยต้นไม้ นั้น ก็กระทบกระเทือนไปด้วย ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกได้จัดวางไว้ในลักษณะที่ว่า หากหยิบยกตัวหนึ่งตัวได้ออกไปก็จะมีผลกระทบต่อดัวอื่นทันที (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2536) ดังนั้น ในทาง

พระพุทธศาสนา จึงชี้ให้เห็นว่า ในความเป็นจริงแล้วมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เราไม่ได้ ยืนแปลกแยกจากธรรมชาติ เราอยู่ในธรรมชาติ กล่าวได้ว่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในการ ดำเนินชีวิต ในความจริงไม่สามารถแยกทรัพยากรคน ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรวัฒนธรรม ออกจากกันได้ เพราะเป็นเรื่องเดียวกัน และในการจัดการทรัพยากรหรือการอนุรักษ์นั้นควร ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ลงทุนน้อยที่สุด แต่มีประสิทธิภาพสูง และให้ทุกคนได้ มากที่สุด (นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ้างใน กอบกกาญจน์ พจน์ชนะชัย, 2538) ประกอบกับพระสงฆ์ได้ เสดงเห็นแล้วว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้นมิได้ก่อให้เกิดปัญหาไปทุกกรณี มี หลายกรณีหลายพื้นที่ที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ กล่าวคือมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติต่างมีส่วนสนับสนุนกันและกัน ทำให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ ในที่สุด (มนัส สุวรรณ, 2539) ดังนั้นอาศัยความบริสุทธิ์และการประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ของพระภิกษุสงฆ์ที่มีอายุพรรษามาก จึงทำให้เป็นที่ยอมรับจากชาวบ้านโดยให้การเคารพนับถือ เลื่อมใสศรัทธา

4. จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้กับบทบาท ของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้ของพระสงฆ์ ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ 0.05 แต่ในระดับค่อนข้างต่ำ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐาน ที่ว่า “การได้รับข่าวสาร เกี่ยวกับป่าไม้มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้” เพราะว่าการที่พระสงฆ์ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าไม้ไม่ว่าจากสื่อแหล่งใดก็ตาม ก็นับเป็นสิ่งกระตุ้น หรือเป็นแรงเสริมทางบวกให้พระสงฆ์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าไม้เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มความเข้าใจแก่ชาวบ้านได้ร่วมกันทำกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ด้วยวิธีการถ่ายทอดผ่านการเทศนา หรือบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้นำท้องถิ่น ประชาชนได้ด้วย ซึ่งไม่ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ อนุดิษฐ์ สมฤทธิ์ (2542) พบว่า พระสงฆ์ได้รับข้อมูลข่าวสาร ด้านป่าไม้ต่างกันไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยได้รับจากสื่อ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และเอกสารเผยแพร่ของทางราชการเป็นส่วนใหญ่ และไม่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้แต่อย่างใด ถึงแม้ว่าสื่อจะมีมากและทันสมัย แต่รายการแสดงพระธรรมเทศนา ปาฐกถา หรือบรรยายธรรมของพระสงฆ์มีน้อยประกอบกับยังไม่ได้รับความสนใจ และสนับสนุนจากสื่อ ต่างๆเท่าที่ควรที่จะเผยแพร่บทบาทของพระสงฆ์ให้รู้จักกันโดยทั่วไปทั้งในตัวประชาชน และหมู่ พระสงฆ์ด้วยกัน

5. จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้กับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ว่า "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้" ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สันติรัตน์ ทอนฮามแก้ว (2537) พบว่า พระธรรมยุตที่มีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่างกันไม่มีความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ต่างกัน กล่าวคือมีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ค่อนข้างดี ตรงกับอนุดิษฐ์ สมฤทธิ์ (2542) พบว่าพระสงฆ์มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับมาก แต่มีบทบาทหรือส่วนร่วมน้อย ทั้งนี้ อาจเนื่องจากการที่พระสงฆ์อยู่ใกล้ชิดกับป่าไม้มาก ตลอดจนได้รับความรู้ความเข้าใจประสบการณ์ต่าง ๆ จากครู อาจารย์ หรือจากการได้รับข่าวสาร แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่ง สมเดช สิทธิพงศ์พิทยา (2533) วิเคราะห์บทบาททางพฤติกรรมไว้ว่า บทบาทที่กระทำจริงเป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริง ๆ เมื่ออยู่ในบทบาทนั้น ดังนั้น จึงทำให้พระสงฆ์ได้เล็งเห็นถึงคุณค่า ประโยชน์ และโทษของสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติ ได้ดีกว่าการได้ยินจากการบอกเล่า การที่พระสงฆ์เป็นผู้ศึกษาธรรมวินัย มีการประพฤติ ปฏิบัติ โดยการบำเพ็ญเพียร ภาวนา ถึงความจริงของสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกด้วยตัวของตนเอง จึงทำให้มีความผูกพันกับสภาพธรรมชาติที่แวดล้อมก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในระบบของธรรมชาติที่แวดล้อม อีกทั้งมีจิตสำนึกที่ดี และตระหนักถึงปัญหาการสูญเสียสมดุลของธรรมชาติได้ดี ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้ ตรงกับที่ สมนึก อ่องเอิบ (2519) กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ด้วยวิธีการให้การศึกษาคณะความรู้ ตลอดจนสร้างทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนทุกคน ให้มีความรัก ความหวงแหน เห็นความสำคัญ และความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรอย่างหนึ่งอย่างใดต้องคำนึงถึงทรัพยากรอย่างอื่นในเวลาเดียวกัน ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด อำนวยผลประโยชน์ แก่มวลมนุษย์มากที่สุด และนานที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่ง นิวัติ เรืองพานิช (อ้างใน พิทักษ์ เตชะใจ , 2540) กล่าวในทำนองเดียวกันว่า การอนุรักษ์หมายถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดและประหยัด ใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและสูญเสียไปให้น้อยที่สุด รวมทั้งกระจายการใช้ประโยชน์แก่มหาชนโดยทั่วถึงกัน ซึ่งการอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาไว้เฉย ๆ แต่จะต้องทำนุบำรุง และนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อย่างถูกต้อง เหมาะสมตาม

กาลเทศะและพยายามให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดด้วย คล้ายกันกับที่ ทิวา สรรพกิจ (2528) ได้ให้ความหมายว่าการอนุรักษ์เป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรตามความต้องการที่เหมาะสม พอดี และประหยัด เพื่อการใช้ประโยชน์ในอนาคต เห็นได้ว่าหากพระสงฆ์มีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีในบทบาทหน้าที่การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ก็จะสามารถเพิ่มความมั่นใจในการเป็นผู้ให้การศึกษา เผยแพร่และสงเคราะห์ อันเป็นบทบาทต่อสังคมคุณุศล (พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต, 2527) หรือบทบาทในการให้คำปรึกษาและแก้ปัญหา เป็นหน่วยควบคุมทางสังคมที่ให้ร่วมกันพัฒนาชุมชน (ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, 2526)

6. จากการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์พบว่าพระสงฆ์มีปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ระดับปานกลาง ในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาด้านระเบียบกฎหมาย ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการอนุรักษ์ ด้านการพัฒนา ด้านงบประมาณและเวลา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พิทักษ์ เตชะใจ (2540) ได้กล่าวว่า พระสงฆ์มีปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ระดับปานกลาง เกี่ยวกับด้านระเบียบกฎหมายของทางราชการ ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการอนุรักษ์ และด้านการพัฒนา มีปัญหาอุปสรรคระดับน้อย เกี่ยวกับด้านงบประมาณและเวลา จะเห็นได้ว่า ปัญหาอุปสรรคยังไม่มี ความรุนแรงมากนัก สามารถปรับปรุงแก้ไขได้หากหลายฝ่ายได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน คนในท้องถิ่นและพระสงฆ์ได้ร่วมกันแก้ไขปัญหอย่างจริงจัง เช่น ด้านระเบียบกฎหมาย รัฐควรปรับปรุงแก้ไขกฎหมายระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และเอื้ออำนวยต่อการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้เช่นพระราชบัญญัติป่าชุมชนซึ่ง ทวี สุทธารมณ-ลักษณ์ (2536) กล่าวว่า สถาบันสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ทั้งทางด้านจิตใจและด้านวัตถุ มหาเถรสมาคมได้มีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนให้คณะสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาอย่างจริงจังโดยกำหนดการพัฒนาเป็นรูปแบบต่าง ๆ ให้คณะสงฆ์ปฏิบัติ ส่วนฝ่ายรัฐบาลก็สนับสนุนทางด้านงบประมาณและอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน และ สุภาพร วนานูวัช (2516) ได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์และสามเณรในอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ได้แก่ การขาดแคลนน้ำ การขาดความรู้ด้านวิชาการ การขาดเงินทุน และการขาดการสนับสนุนเทคนิควิชาการ การไม่เห็นความสำคัญ และไม่มีความรู้เรื่องการพัฒนาชุมชนของชาวบ้าน ส่วน สันติรัตน์ ทอนฮามแก้ว (2537) พบว่า ขาดคู่มือเอกสารวัสดุเครื่องมือขาดงบประมาณ และเจ้าหน้าที่รัฐที่จะให้ความรู้แนะนำ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางด้านวิชาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และด้านกฎหมาย นอกจากนี้ ประสพสุข พันธุ์ประยูร (2535) ยังพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ ปัญหาด้านประชาชนยังขาดความรู้

ความเข้าใจ ความรับผิดชอบ และขาดการมีส่วนร่วม ปัญหาด้านพระสงฆ์ซึ่งมีส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วยและคิดว่าไม่น่าจะเป็นกิจของสงฆ์ ขาดความรู้ ขาดกำลังใจ และขาดทุนทรัพย์ในการดำเนินงาน ปัญหาด้านรัฐบาลยังมีเจ้าหน้าที่ที่ขาดความรับผิดชอบ ขาดการเอาใจใส่ ขาดแรงจูงใจ กฎหมายมีช่องโหว่ไม่รัดกุม ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงาน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

จากการที่ได้ศึกษาเอกสาร รายงานการศึกษา ผลการวิจัย และผลการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอความคิดเห็นเพื่อให้ผู้สนใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดังนี้

1. ควรมีการสนับสนุนทางด้านงบประมาณ ข้อมูลข่าวสารและเทคนิควิชาการในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้กับพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์สามารถเข้ามามีบทบาทและดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ภายในท้องถิ่นหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ ควรมีความชัดเจนในการดำเนินงาน การติดต่อประสานงาน ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และให้ความสำคัญกับการประชุมหารือร่วมกับพระสงฆ์เพื่อให้พระสงฆ์เห็นความสำคัญและเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
3. การให้สิทธิตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับของพระสงฆ์ เพื่อเป็นสิ่งยืนยันความชอบธรรมให้กับพระสงฆ์ที่จะเข้าไปดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อาทิเช่น พ.ร.บ.ชุมชน ระเบียบแนวทางปฏิบัติที่ให้พระสงฆ์เข้าไปอยู่อาศัย หรือทำประโยชน์สร้างวัดในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เป็นต้น
4. การให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกับพระสงฆ์ในแต่ละท้องถิ่นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาเฉพาะการมีบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้งานศึกษาวิจัยการมีบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีประโยชน์ต่อการบริหารงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกรมป่าไม้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังและยั่งยืน การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาถึง

1. แนวทางและรูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินงานของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์

ทรัพยากรป่าไม้

2. บทบาทและหน้าที่ตลอดจนความพร้อมของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำท้องถิ่นที่จะดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของตนเอง

นอกจากนี้การศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายขอบเขตของการศึกษาออกไปให้ครอบคลุมระดับประเทศ เพื่อจะได้สามารถนำผลของการศึกษาวิจัยเป็นแนวทางพิจารณาในการพัฒนาการบริหารงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติให้พัฒนาถาวรสืบต่อไป